

SZÁNOKI GERGELY.¹

A humanismus egyik kiváló férfjának emlékezetét kívánom a következő sorokban feleleveníteni, a kiról Voigt azt mondja, hogy ép oly büszke lehet reá Lengyelország, mint Magyarország Janus Pannoniusra,² mivel a humanismusként ép oly lelkes híve volt Szánoki Lengyelországban, mint a mily hirnèvre tett szert a magyar humanismus történetében Janus Pannonius.

Azonban azon befolyásnál fogva, melyet Szánoki két királyunkra I. Ulászlóra és Hunyady Mátyásra gyakorolt, teljes mértékben megérdemli, hogy kivegyük a feledés homályából, melyben nálunk eddig el volt rejtve s a magyar historiára vonatkozó művei folytán minket magyarokat szintén érdeklő olasz humanista, Filippó Buonaccorsi da Gimignano, más néven Callimachus Experiens

¹ Mikor egykori kedves tanítványomnak ez értekezését közölnöm, szükségesnek tartom egy pár kiegészítéssel szolgálni. A szerzőtől hozzáférhető forrásokkal ez értekezés adatait egybevetvén, a Miodonszki-féle értekezésről, melynek címe: *Philippi Columachi et Gregorii Sanocei Carminum ineditorum corollarium* megjegyzem, hogy az itt idézett *Anzeiger* helyett a vele azonos Bulletin International de l'Académie des sciences de Cracovie-ban (1901. decembre No. 10 190., 191. lapon) e költeményeknek nem tartalmi közlését, hanem rövid ismertetését találtam meg. E költemények 1471—1477 közt keletkeztek. Magyar vonatkozásuk nincs. A Callimachus és Szánoki Gergely meghitt baráti viszonyából származó költői levelekről van szó. Callimachus meghívja Szánokit Lembergbe a karácsonyi ünnepekre (1471.). Ugyanis a lengyel érsek Szánoki Gergely visszavonult Dunajowba, »nem pusztán humanista vallási közönyből, hanem sokkal inkább gáncsolható okból: az önzés és a lelki undor vegyes érzelméből.« Szánoki szerelmi kalandokat él át. Falusi muzsája paraszti. Egyébiránt Miodonszki Plautus hatását mutatja ki költeményeiből. A közlött költemények közt híres volt Callimachusnak *Ad Cupidenem* cz. költeménye, melyet Miodonszki a chiosi kézirat alapján vesz át, de megjegyzi, hogy Veronában is látott egy kéziratban Callimachus költeményeiből egy kis gyűjteményt.

A *Szánoki Gergely* és *Rangoni Gábor* egri püspök gúny verseinek kapcsán mint eddig teljesen ismeretlen adatul tekinthető az Ábel-féle hagyatékban egy ajánló-levél, melylyel Michael *Carrariensis* »de choreis musarum« cz. művet föl ajánlja Rangoni Péter egri püspöknek, a költészet és irodalom bőkezű pártfogójának.

E két adattal kívántam az itt közlést értekezésem kiegészíteni. Rangoni gúnyverséből az utolsó résznek magyar fordítását is adom.

Hegedűs István.

² Wiederbelegung II.º 329. lap.

által megírt életrajza nyomán Szánoki Gergely életének fontosabb vonásait megismertessük.¹

1860-ig a magyar történeti irodalomban Szánokinak csak a nevével találkozunk. Teleki József, a *Hunyadiak* korának nagynevű történetírója, művében két helyütt említi; u. i. az I. kötet 242. lapján Szánoki lengyel követségéről szól s itt Sánoczkynek nevezi s ugyancsak az I. kötet 397. lapján szól róla, a mikor Szánoki lebeszéli a királyt az ostyára való esküvésről. Itt pedig nevét hibásan Sanok Györgynek mondja.

1860-ban az *Új Magyar Múzeum* X. folyamának 2. kötetében a 183. s köv. lapokon jelent meg Toldy Ferencztől »*Szánoki Gergely Magyarországon és Kallimachus történetírói hitelessége*« címűen egy közlemény, mely összefoglalja a Szánokiról Callimachus egy másik műve, a *de Rebus a Vladislao Polon. atque Hungarorum Rege gestis* nyomán (mely Schwandtnernél a *scriptores Rerum Hungaricarum* II. kötetében [4° Vindobonae 1768] a 40. és 142. lapon van kiadva, a többek között) megtudható adatokat; egyszersmind hírt ad a Callimachus-féle életrajz krakkói codexéről, melyet Toldy Ferencz, figyelmessé tétetve reá Kazinczy Gábortól, lemásolás végett el akart kéretni a krakkói könyvtár igazgatójától, Muckowski Józseftől.

Muckowski a kért kodex helyett egy kivonatot küldött Toldy Ferencznek a codexből s utalt a *Wisniewski* Mihálytól a *Pomniki historii i literatury polskiej Krakkó 1835.* a IV. kötetben megjelent, de hibáktól hemzsező kiadásra.

Pár év múlva Toldy maga ment el Krakkóba, hogy a codexet vagy maga lemásolja, vagy ott valakivel lemásoltassa, de ez nem sikerült neki.

Ekkor közölte Toldy Ferencz az *Új Magyar Múzeum* fentebb említett kötetében a Muckowskitól készített kivonatot, hogy »hadd álljon legalább az itt, míg talán az egésznek birtokába jöhetünk.« (UMM. X. 2. 186.) Ábel Jenő az *Analectakban* a 162. és 165. lapon közli a Wiszniewski-féle kiadás nyomán Callimachus »*Vita*«-jából a Szánoki Gergely magyarországi tartózkodására vonatkozó szakaszokat, a Wiszniewski-féle kiadás 53., 54., 55. és 82. lapjairól vett kivonatok híján ugyanazt, a mit hibáktól ment szövegben Toldy Ferencz is közlött.

Említve van még Szánoki Gergely a *Beöthy Képes Magyar*

¹ Callimachus művei Toldy Ferencz szerint a következők: 1. Libri tres de Rebus gestis a Vladislao Polonorum atque Hungarorum rege ad Casimirum regem. 2. Attila. 3. Epistola de clade Varnensi. 4. Historia de iis, quae a Venetis tentata snnt. 5. Oratio ad Innocentium VIII. 6. Oratio de bello Turcis inferendo. 7. Oratio de contributione cleri. 8. Epistola ad Innocentium VIII. de Polonorum Regum laudibus. 9. De Tartarorum moribus. 10. Historia peregrinationum suarum. 11. Poema de regibus Pannoniae. 12. Amorum libri V. 13. Disputatio de Eloquentia. 13. Liber Elegiarum. 15. Liber epigrammatum. 16. Orationes et epistolae. 17. Vita Gregorii Sanocci. *Új Magyar Múzeum* X. 2. 192 s köv.

Irodalomtörténetének I. kötet 92. lapján, Szánoki György (Georg Sanocensis) hibás néven s a *Szilágyi* Sándor szerkesztette *Magyarország története* IV. kötetében a 184. lapon, hol neve, szintén hibásan, Sanockinak van írva.

A Callimachus-féle életrajz újabb időben egész terjedelmében megjelent *Finkel* L. kiadásában, a *Monumenta* historica Poloniae VI. kötetében (1893.) s külön kiadásban Miodonski Ádám Istvántól, a krakkói Jagello-egyetem fennállásának ötszáz éves jubileuma emlékére ily czímmel: »*Philippi Buonaccorsi Callimachi vita et mores Gregorii Sanocei archiepiscopi Leopoliensis*, recensuit A. St. M. Cracoviae. Sumptibus Universitatis Jagellonicae. MCM. 31. levél 8-rét.

I.

Szánoki Gergely születési idejét pontosan nem tudjuk meghatározni; valószínűleg a XV. század első évtizedének valamelyik évére esik. Szülei nemes emberek voltak. Atyját Péternek hívták, mint ezt Szánoki a Jagelló Ulászlóra írt sírversben említi. Szülőhelye, hol gyermekkorát töltötte, a Visztula forrásától nem messze levő jelentéktelen falu volt. Innen szüleiivel a szomszéd faluba költözött s ott nyerte az első oktatást a tudományokban.

Szánok, a honnan életrője és maga is őt Sanoceusnak hívja, ma is meglevő község a Szan és Oszlava egybefolyásánál, Gali-cziában, nem messze a magyar határtól.

Tizenkét éves korában elhagyta az atyai házat s elment a nagy világba szerencsét próbálni, szívesebben viselvén el a sors adta nehéz viszonyokat, mint atyjának szigorúságát, melyet elviselhetetlennek tartott; de viszont nem tartotta megengedhetőnek, hogy atyja akaratának bármiben is ellentmondjon.

Egy darabig bolyongott ide s oda, míg azután Krakkóban huzamosabb ideig tartózkodott s itt tanulmányokkal foglalkozott.

Majd látva, hogy minden köz és magán dolog nyelve a német, megtanult németül s bejárta Németországot. Azon öt év alatt, melyet Németországban töltött, úgy látszik, tanítással foglalkozott s a tanítványai által fizetett díjakból tartotta fenn magát, minthogy onnan hazulról semmit sem kapott. Más kereset forrásul a tanítványainak szükséges könyvek másolása szolgált s ebben nagyon kitűnt, különösen, mivel magának is szép írása volt, de azért is, mert bármilyen kézírást igen híven tudott utánozni, annyira, hogy Callimachus megjegyzése szerint ezen tehetsége, ha rossz jellemű emberé lett volna, sok kellemetlenséget okozhatott volna neki. Természetes hajlammal bírt a zenéhez is s a mellett erős, tiszta s kellemes hangja volt az énekléshez. Oly tulajdonság, melynek nagy hasznát vehette, mert azokat, a kiket tudományával nem bírt magának megnyerni, zenéjével s énekével föltétlen magához hódította.

Eképpen szerezte meg magának a szükségeseket Németországban, honnan 1430 körül újra Krakkóba ment.¹

Itt eleinte úgy látszik, hogy mint éneklő kántor jutott életmódhoz s igen nagyra becsülték az istentiszteletnél való segédkezését.

De csakhamar más téren is kitűnt. Valószínű, hogy Krakkóban ez időben már voltak a humanizmusnak apostolai, kik az ókori classicusok olvasásával foglalkoztak s Szánoki ezekkel barátságba jöven, figyelmét az antik világ tanulmányozására fordította.

Mikor újra Krakkóba ment, ott az új irány szellemében tartott előadásokat hallgatta s oly buzgalommal fogott a classicus írók tanulmányozásához, hogy maga is magyarázta Vergilius Bucolicáit, a mi addig szokatlan dolog volt Krakkóban. Majd sorra vette Vergilius Georgicáit, Plautus comoediáit és Iuvenalis satiráit. Új világosság támadt előadásai nyomán a tanulni vágyók lelkében, a kik roppant nagy számmal sereglettek előadásaira. Szánoki a szabadtudományok magistere lett Krakkóban körülbelül 1439-ben.²

Nemsokára Krakkóba visszatérése után történt, hogy Tarnowski meghívta Szánoki Gergelyt fiai nevelésére. Elhagyta tehát Krakkót. Nevelőségében kezdett latin költeményeket írni és pedig tanítványainak nagyatyját és nagybátyját örököltette meg epitaphiumokban. Mikor Jagello Ulászló 1434-ben meghalt, Callimachus szerint az ország nagyok Szánokit kérték meg sírvers írására. Ez a sírvers Dlugoss nagy lengyeltörténetében maradt reánk.

De Szánoki nem érezte magát jól Tarnowskinál, távol a könyvektől s a tudós emberekkel való érintkezéstől elzárva; ezért kieszközölte, hogy tanítványaival együtt Krakkóba költözhetett, minthogy okul hozta fel azt is, hogy itt tanítványainak nevelését is sikeresebben eszközölheti. Ekkor jött összekötetésbe a királyi családdal tanítványai révén, a kik mint előkelő főnemes család sarjadékai a királyfiak, Ulászló és Kázmér, társaságába jutottak.

A királyi udvarban Szánokit tudományáért s különösen pedig szilárd jelleméért megkedvelték. Mivel pedig szép írása volt, most ezt, majd azt bízták reá, hogy lemásolja.

¹ 1428-ban már ott volt, a mit bizonyít a legrégebb Matricula köv. feljegyzése: *Gregorius Petri de Sanok dedit 4 g.* Lásd: Zeissberg, Das älteste Matrikel-Buch der Univ. Krakau. Innsbruck, 1872. 45. l., a mi valószínűvé teszi, hogy 1433-ig ott is tanult. L. a köv. jegyz. Szerk.

² Voigt i. m. 329. lapján Szánoki magisterségét 1439-re teszi. Thaddaeus Sinko De Gregorii Sanoeci studiis humanioribus (Eos VI. 241.) című tanulmányában azt mondja, hogy Szánoki 1430 táján tért vissza Krakkóba. Hogy azonban eleinte inkább a középkori grammaticusokkal foglalkozott, valószínűvé teszi az a körülmény, hogy 1434-ben Ulászló halálára készített epitaphiumában még classicus vonásokat csak gyéren fedezhetünk fel.

Hogy először Vergiliust olvasta az természetes; hisz ez a pogány classicus volt az, a kit a középkorban leginkább ismertek s a kinek munkáiból Krisztusra vonatkozó jövendöléseket olvastak ki.

(Muczokowszki 1433-ban is, 1439-ben is említ *Greg. de Sanok*-ot s zárjelen mindeniket *archiepiscopus Leopoliensis*-nek mondja. 1433-ban baccalaureatusságot, 1439-ben magisterséget szerzett. Szerk.)

Vita c. 2.

Vita c. 3.

Mialatt idejének nagy részét tanítványainak szentelte, megmaradt szabad idejében a classicusokkal foglalkozott. Sőt, mint Callimachus mondja, annyira megtetszett neki Plautus, hogy annak mintájára ő maga is kezdett egy comoediát írni.

Míg Szánoki ekkép a classicus tanulmányokkal foglalkozott, megüresedett a wieliczka-i paróchia. Barátai javasolták neki, majd sürgették, hogy folyamodjék érte. Így történt, hogy ő elindult kb. 1440-ben Olaszországba, hol először Bolognába ment, innen Flórenczbe a Rómából elűzött Jenő pápához. Itt nagyon szívesen fogadták s meg is nyerte a pápa beleegyezését sőt, mikor hazájába vissza akart térni, csaknem erőszakkal tartóztatták vissza, hogy legyen tagja a pápai énekkarnak. Ő azonban mégis csak visszatért paróchiájára, a melyet azért is szívesen foglalt el, mert közel volt Krakóhoz s így mindig jó alkalma volt neki, hogy az ottani tudósokkal s jó embereivel bármikor érintkezhessek.

Vita c. 6.

Wieliczkában oly nagy buzgalommal folytatta a gondjaira bizott nyáj ápolását, hogy az elődei gondatlansága folytán elhanyagolt és pusztulásnak indult egyházat csakhamar felvirágoztatta, ő maga nem csak tanítván híveit, hanem maga járván előttük jó példával.

Már természeténél fogva a független gondolkodásra és minden tekintetben lehető legkifogástalanabb működésre törekedett. Épen ezért sem a szerencsés dolgokban nem bízta el magát, sem a nehezebb körülmények között nem rettent meg; hanem mindenben böcs mérsékletet, nyugodt megfontoltságot s kitarást tanusított. Egyedüli törekvése a valódi erény gyakorlása volt; minden egyebet hiábavalóságnak tartott. Magával nagyon keveset törődött s minden fényűzéstől tartózkodott.

A másokkal való érintkezésben könnyen hozzáférhető volt. Krakói tudós barátai és ismerősei csaknem mindennap átrándultak hozzá, a kikkel azután rendszeren vitatkozásba elegyedett; de épen úgy a mint ő minden dologra nézve őszintén megmondta véleményét, nemcsak hogy nem zárkózott el mások véleményének a meghallgatása elől a fontosabb dolgokban, hanem mindenkor szívesen meghallgatott másokat is. Azonban mindenkor a dolgok lényegét tartotta a legfontosabbnak, a dolgok dialecticai csúrés-csavarást helytelennek és szükségtelennek mondta. A dialecticát csak annyiban tartotta szükségesnek, a mennyiben az a dolgok helyes megismerésére vezet, máskülönben olyan, mint a »vigilantium insomnia.«

Vita c. 7.

A tudományok közül első helyre tette az orvostudományt. A költők olvasását a tanulóokra nézve ép oly fontosnak mondta, mint az enivalót, mert szerinte ez a testet táplálja, amaz pedig a lelket.

II.

1439 október 27-én meghalt Albert magyar király. Az 1440. év első napjaiban Budán tartott országgyűlés többsége azon meggyőződésben, hogy az ország belső békeségének és külső biz-

Vita c. 10.

tosságának érdekében oly királyra van szükség, a ki a kormányt erős kézzel tudja tartani, Ulászló lengyel királyhoz, a ki atyja halála után 1434 óta ült a lengyel trónon, követséget küldött, hogy a magyar trónra meghívják.

Call. De Rebus
Vladislai p. 48.

Ulászló némi habozás után el is fogadta a magyar rendek meghívását s elindult lengyel tanácsosai kíséretében Magyarországba. E kíséret tagjai közt volt Szánoki Gergely is, a kit Ulászló már gyermekkorában megismert s a kiről később is mint mindig okos, belátó s megfontolt és őszinte tanácsadórul sohasem feledkezett meg s őt most is tanácsosául szemelte ki.

Posthumus László születése után Zsófia, anyakirálynő, Ulászló anyja, a lengyel országnagyok és a litván küldöttség ellenézték, hogy Ulászló elfogadja a magyar koronát, attól félve, hogy ha Ulászló elhagyja Lengyelországot, ez polgárháború veszélyeinek lesz kitéve s Litvánia tőle elesik. Szánoki Gergely azonban állandóan és erélyesen javasolta Ulászlónak a magyar korona haladéktalan elfogadását, még pedig nemcsak azért, mert ez a lengyel nemzet dicsőségére válik, hanem általános keresztyén érdekből is, mert így a két hatalmas nemzet egyesülésével könnyebben ellenállhatnak a török terjeszkedő hatalmának, a mely épen úgy fenyegette a lengyeleket, mint Magyarországot.

Call. De Rebus
Vladislai p. 53.

Es »decretum secundum Gregorii sententiam, ut progredere- tur in Hungariam Uladislaus, Casimirus vero (Ulászló öccse) cum certo numero copiarum in Lithvaniam proficisceretur« mert Litvániát csekélyebb erővel is meg lehet Lengyelországnak tartani.

Call. De
Rebus Vladislai
p. 54. 55.

Már útban volt Ulászló Magyarországba, mikor lengyel kísérői közül sokan, a kiket Albert özvegye Erzsébet anyakirálynő pártjának készülődései és a Litvániából jövő hírek nyugtalanították: a visszatérést javasolták a királynak. De Jaroslói János és Szánoki Gergely tanácsára elhatározták, hogy Késmárk őrizetére erős őrséget hagyva Perényi Miklós Parancsnoksága alatt, lengyel és magyar egyesült sereggel Budára mennek. Szánoki tehát egyike volt azoknak, a kik kivitték, hogy Ulászló a magyar trónt elfoglalta.

Call. De Rebus
Vladislai p. 74.

1441-ben Erzsébet pártja nagy hadikészülettel lépett fel Ulászló ellen; a török háború is mindinkább fenyegető lett. Ekkor Ulászló Szánokit követül küldte Lengyelországba segédhadakért s ez ékesszólásával ki is vitte, hogy a Corcinaban összegyűlt lengyel országnagyok, a kívánt sereget és zsoldot megajánlották Ulászlónak.

Call. De Rebus
Vladislai p. 83.

Ugyancsak Szánoki volt egyike azoknak, a kiket kiküldöttek, hogy az Erzsébet-párti főurakat Ulászló részére megnyerjék. E kiküldetésben is nagy sikerrel járt, mert rövid idő alatt megnyerte Ulászló részére az Erzsébet-párti urak nagy részét. Így »inter initia suscipiendi Pannonici regni gubernacula, cum pars optimum ad reginam viduam descivisset, ex magna parte consilio et prudentia sua, quibus modis intestinae similtates sopirentur,

Call. Vita c. 10. [Gregorius] invenit.«

Majd mikor Ulászló szerencsésen harczol a török ellen, ez békét kér; Ulászló meg is ajánlja a békét tíz évre. A török azt kívánta, hogy a békekötés megerősítésére Ulászló az ostyára tegye le az esküt s ezt Julian bibornok is sürgette, de határozottan ellene szegült Szánoki azt mondván, hogy a legszentségtelenebb dolog lenne, ha a szentséget ily profán dolgokra használnák s annál nagyobb bűn nem lehetne, mint ha istent az ellenséggel kötendő frígnél nem csak hogy tanúként alkalmazná, hanem ilyen békekötés eszközeül használná fel. A király adott szavának elegendőnek kell lenni a béke megerősítésére, mondta Szánoki és nagyon sokat levonna az a királyi tekintélyből, ha szavának eskü nélkül nem hinnének. S mikor végre Szánoki kijelentette, hogy inkább elmegy a király környezetéből, mintsem ilyen istentelenség megtörténénél jelen legyen, Ulászló a bibliára tette le az esküt, nem az ostyára. Ettől fogva Julián nagy ellensége volt Szánokinak.

Call. De
Rebus Vladislai
p. 121—123.

Vita c. 10.

Mikor ugyanis Julianus a királyt folyton sürgette, hogy fogjon fegyvert, esküjét megszegve, a török ellen, s követ jött Franciscus cardinalistól is, hogy nem kell az alkalmat elmulasztani a törökök mindenestől való kiverésére: csakhamar akadtak többen, a kik előbb a békét akarták, most a harcot óhajtották inkább. Hozzájárult az is, hogy a török a kitűzött napra sem a foglyokat nem adta át, sem pedig a kijelölt városból nem távozott el.

Maga a király is hajlandónak mutatkozott a háború megindítására, ha esküje alól föloldatik. Ekkor már Julianus sem folytatta vissza haragját, hanem nyilván hirdette Szánokiról, ki határozottan ellene volt az esküszegésnek, hogy babonás ember, a vallásos dolgokban járatlan, nyers, sőt ellensége a vallásnak, mert teljes erővel megakarja akadályozni, hogy a hitetlenek megsemmisíttessenek. E mellett még rablánczczal s börtönnel is fenyegette Szánokit, ha továbbra is megmarad állítása mellett, a melyet Hunyadi is helyeselt, hogy t. i. sem vaktában nem kell esküt tenni az ellenség előtt, de annál kevésbbé szabad a már letett esküt megszegni.

Call. De Rebus
Vladislai p. 125.

Végre is Julián pártja győzött. A király elhatározta, hogy folytatja a háborút. Seregét a Duna mentén Várna felé vezette. Elkísérte ez úton a királyt Szánoki is. Megtörtént a szerencsétlen kimenetelű várnai csata. Szánokinak a többi papokkal együtt nem volt szabad a csatába belebocsátkozni, hanem kezdettől fogva a közellevő dombokról nézte a csata fejlődését s imádkozott övéi győzelméért. Mikor látta, hogy a sereg bomlásnak indul s maga a király is veszélyben van, buzdította a többi papokat, hogy saját testükkal védjék meg a király életét. De ezek nem mertek a harczba elegyedni s így Szánoki maga futott a király segítségére, hogy ha már maga nem segíthet is rajta, legalább vele együtt haljon meg. De a futás mind nagyobb mérvet öltvén, a tolongásban elvesztette szemé elől a királyt s miután belátta, hogy a

Vita c. 13.

további küzdelem lehetetlen: ő maga is a többi pappal együtt futni kezdett.

Juliant menekülése közben ölték meg. Szánoki odalépett a haldoklóhoz s szemére vetette, hogy Julian erősködése okozta e szerencsétlenséget, melynek gyászos eredménye is azt mutatja, hogy isten ellen való véték volt az esküszegés.

III.

Menekült tehát Szánoki. Véletlenül épen azon az úton ment a megvert sereg maradványával Hunyadi János is s a Duna felé igyekezett, miközben találkozott vele Szánoki s Hunyadi fölvette őt csónakjába s átvitte a folyam másik partjára s ott hagyta, mialatt Hunyadi bihetetlen gyorsasággal haza indult, hogy itthon a vereség híre valami mozgalmat ne okozzon.

Szánoki először arra gondolt, hogy visszatér Lengyelországba; de más felől az jutott eszébe, hogy az ő jelenléte Lengyelországban csak a szerencsétlen harcz emlékeztető jele lenne s fájdalmakat újítana fel, különösen a királynőben, a ki mikor Magyarországra elbocsátotta Ulászlót, nagyon lelkére kötötte Szánokinak, hogy a király jóléte felett őrködjék. Elhatározta tehát, hogy addig, míg a szerencsétlen ütközet miatt a kedélyek lecsillapodnak s az idő változásai folytán a vérző sebek behegednek: nem megy vissza Lengyelországba. Visszatért ismét Magyarországra. Itt barátai szívesen fogadták s különösen megörült jövetelének Hunyadi János, az ország kormányzója Ulászló halála után, ki szerette Szánokit rendíthetlenségeért. Hunyadi fiainak, Lászlónak és Mátyásnak nevelését bízta Szánokira s örült, hogy fiai nevelését ilyen derék férfi vette át, a ki már megszokta a királyfiak nevelését, a mennyiben már Ulászlónak és testvérének a nevelője is ő volt. László ekkor tizenegy éves volt, Mátyás azonban csak két éves s így eleinte csak az idősebb Hunyadi fiut taníthatta Szánoki. Később vehette át Mátyás nevelését s vezethette őt be a tudományok elemeibe. Csodálatos ügyességével és szorgalmával úgy vezette az ő nevelésüket, hogy már akkor a legjobbat lehetett felőlök remélni.

Vita c. 14.

Meddig volt Szánoki a Hunyadi fiuk nevelője, pontosan nem tudjuk megállapítani. Valószínű, hogy hat hét évig működött ily minőségben, a mikor Vitéz János esztergomi érsek, figyelmeztette Hunyadi, hogy nemzeti szempontból sokkal czélszerűbb lesz és sikeresebb a tanítás, ha fiait hazai nyelvű férfiú s nem idegen által taníttatja. Hunyadi előtt döntő ok volt a nemzeti nevelés tekintete s megvált a szeretett lengyel nevelőtől, a kit előbb, mikor Vitéz János tőle el akarta vinni esztergomi kanonokságra, nem akart semmi áron sem elbocsátani fia mellől. Szánoki ekkor Vitéz János környezetébe került, kinek udvara tudósok gyülekező helye volt. Itt szolgált Szánoki Vitéz Jánosnak tettel és tanácscsal s ez

Vita c. 15.

annyira megkedvelte őt, hogy nemcsak asztalát, hanem lakását is megosztotta vele s élte legnagyobb veszteségének tartotta, mikor Szánoki megvált tőle, hogy elfoglalja a lemergi érseki széket.

Vitéz János udvarában volt az olaszországi Paulus Vergerius s a cyprusi Philippus Podocatherus, kik közül Paulus kiváló szónok, Philippus pedig a költészet mestere volt. Szánoki, a ki úgy a szónoklat, mint a költészet iránt érdeklődött, mindkét nemben versenyzett velük s bíró volt közöttük az érsek, a ki különben maga is sokszor részt vett a versenyben. Így nemes versengésben, a tudományokban való naponkénti előhaladásban töltötték idejüket.

Lengyelországban ez alatt Szánokinak holt híre költ s Kázmér, Ulászló öcsese és utódja a lengyel trónon, a wielicskai plébániát más pap gondjaira bízta. Ekkor Szánoki visszatért Lengyelországba, hogy ott hagyott dolgait rendbe hozza. Különösen érdeklődött plébániája iránt, hol életének legkellemesebb napjait töltötte s bár Vitéz gazdagabb egyház gondozását ígerte neki, nem birhatta rá a maradásra. De hogy mégis kényszerítse a visszatérésre, bizonyos ügyeket bízott reá, melyeket a lengyel királylyal el kellett intéznie. Szánoki tehát mint követ tért vissza hazájába, honnan néhány évvel előbb mint a lengyel király tanítója jött Magyarországra. Mindenütt nagy volt a csodálkozás, mikor a holtak véltet meglátták. Különösen az anyakirálynő és a király Kázmér szívesen fogadták. Mikor azután a reábizott dolgot elintézte, egyúttal rajta volt, hogy plébániájába visszahelyeztessék.

A király azonban sietett Litvániába s így Szánoki nem érhetette el, a mit kívánt. Már messzire előnyomult Kázmér, mikor hírül vitték neki, hogy a lemergi érsek meghalt; de egyúttal tudtára adták azt is, hogy az érsek úgy élt, hogy utódjának jóformán semmi sem maradt az érseki javadalmakból s tulajdonképen nem is a gyülekezet van pap nélkül, csak az érseki cím maradt viselő nélkül, mert a gyülekezet maga már régen a nem gondozás miatt feloszlott. Nagyon elszomorította e hír a királyt, mert ezt az érseki széket az ő atyja alapította. Arról gondolkodott tehát, hogy miképen lehetne helyreállítani. De hamarosan nem talált alkalmas embert s ezért követeket küldött anyjához, és országa nagyjaihoz, hogy jelöljenek neki férfiakat, a kik közül valamelyikkel betöltheti a lemergi érseki széket, a ki azután képes lesz az egyházat újra felvirágoztatni. Négyet jelöltek ki neki s ötödikül a királyné Szánokit ajánlotta, a kit Sbigniew krakkói érsek hevesen ellenzett, minthogy azt gondolta róla, hogy miután sokáig idegen földön élt, idegen szokásokat sajátított el. A király azonban, a többiek mellőzésével Szánokit nevezte ki s magához hívatta és közölte vele elhatározását.

Szánoki eleinte mentegette magát s hivatkozott követségére, mely miatt vissza kell térnie Magyarországra. Később azonban engedett a király kívánságának s végzett ügyéről más követ útján értesítvén a magyarokat, útját Lemberg felé vette.

Választásának híre megelőzte őt s mivel sokat hallottak

kegyességéről is, nagy reményekkel várták lemergi hívei. »Az úr szőllejét« itt nagyon ejhanyagolva találta s először, mikor látta, hogy előbbi fényes életmódjából mily nyomorúságos helyzetbe jutott, arra gondolt, hogy visszatér Magyarországra. De azután belatva, hogy itt munkás kézre van szükség, hogy az elődje pusztításai folytán nyomorba jutott egyház újra felvirágozhassék, erős kézzel s még erősebb lélekkel fogott munkához. Esztergomi kanonoksága alatt meglehetősen szép összegű pénzt gyűjtött magának, s így könnyebben végezhetette a helyreállítás nagy munkáját.

Legelső dolga volt, hogy a szétszórva levő kanonokokat előhívta, a megholtak helyett ujakat választott, hogy legyenek segítők és tanácsosai a nagy munkában.

Azután teljes szigorúsággal járt el mindenben. Callimachus mondja, hogy egy istentisztelet alkalmával az egyik papot, a ki az evangelium olvasásakor a latin szókat hibás hangsúlyozással eljtette ki, eltiltotta a további működéstől, egy más alkalommal pedig egy másik papot, a kiről megtudta, hogy előző nap részeg volt, elküldött az oltártól. Másokat, a kik hosszú haját viseltek nyilvánosan a hívek előtt nyiratott meg.

Nagyon tetszett híveinek az ő szorgalma, az egyházi ügyekben való buzgólkodása s hívei iránt való atyai jóságos szeretete. Alig telt el öt év, már a jólétnek határozott nyomai meglátszottak. Mikor azután a régi elhanyagolt s romlásnak indult egyházakat helyreállította, arra gondolt, hogy várat s kolostort alapít a Duna-jesz folyó mellett, védelmül a keletről meg-megújuló betörések ellen, s a hova ő maga is visszavonult és csak nagy ünnepségek alkalmával ment Lembergbe, honnan az ünnepélyek végeztével rögtön visszatért falusi magányába, a hol theologiai és philosophiai munkák tanulmányozásával foglalkozott s legszívesebben tanulmányozta az ethicat.

Eddig Callimachus.

Huszonöt évig ült a lemergi érseki székből s életének utolsó napjait visszavonultságban töltötte. 1479-ben halt meg.

IV.

Dlugoss, a lengyelek nagy történetírója az mondja Szánokiról, hogy »vir Muis amicissimus et tam in prosa Pierica, quam carmine caeterisque humanitatis studiis, in declamationibus quoque ad populum, memorabilis«. Művei nagyobb részben nem maradtak reánk. Még a XVIII. században Zatuski említi, hogy még akkor meg volt a lemergi káptalan levéltárában egy codex, mely Szánoki »orationes, epistolas et carmina seculi XV. exitu parvis foliis exaratas« foglalta magában. Azonban a codexnek később nyoma veszett. A hetvenes években Zeissberg már hiába kutatott utána.

Megmaradt művei közül legrégebb Jagello Ulászló epitaphiuma

Hist. Pol. C. XIII.
p. 553. Zeissberg
után (374. lap.)
Janocianna.

1434-ből. Ezt Diugoss őrizte meg az által, hogy beigtatta nagy lengyel történetébe. A bevezetésben menti magát, hogy kiválóbb költeményt érdemelne meg a király dicsérete, de mentse a költőt gyenge tehetsége és az, hogy a király dolgait csak hallásból ismeri s így megtörténhetett, hogy némely dolgot nem említett fel, más fontos dolgot pedig nem pontosan beszélt el. (1—12. v.) Holgert fia hírnévben felülmúlja őseit s nemzetségének dicsőséget szerzett. 1380 febr. 12-én választották meg lengyel királynak s bár pogány volt, érezte Krisztusnak felette való hatalmát. Tizennégy nap múlva a keresztségben Ulászló nevet kapott; majd Nagy Lajos leányát Hedviget nőül vevén, a litvánokat és samogitákat is a keresztyén hitre térítette. Bőkezűségével megnyerte magának a lengyelek rokonszenvét is. Igaz keresztyénnek mutatta magát mindenben, egyházakat s püspöki székeket alapított s a papságot és a vallás parancsait megbecsülte. Az által, hogy Krakkóban a theologiai tudományok tanítására intézetet alapított, hírnevét csak növelte. Hedvig halála után háromszor nősült meg, hogy fiuörököst kapjon. Utolsó felesége Sofia, özvegységét három fiuval vigasztalhatja. Ezek közül a legöregebb, Ulászló, már atyja dicsőségének nyomdokában jár. Legközelebb is dicsőségesen harczolt a ruthenekkel. Egyébiránt mi szükség a király vitéz tetteit emlegetni, sokkal jobban ismertek azok mindenki előtt, mintsem hogy hamarosan feledésbe mehettek. 1434 május utolsó napján halt meg, június 18 án temették, milyen végtisztességgel, azt a költő nem írja le. Ha sokat megtagad is tőle a természet, azt az egyet kéri, hogy örök üdvességben legyen része a királynak. E költeményt Péter fia Szánoki írta, így végzi be az epitaphiumot. A mi az epitaphium költői értékét illeti, nagyon sokra nem becsülhetjük. Igen sok benne a verselés elleni vétség is; s szerkezete sem az antik költők műveinek tanulmányozására vall, hanem inkább arra, hogy szerzője a középkori grammatikusok szabályait tartotta ezeme előtt. Maga az epitaphium nem egyéb, mint a király tetteinek időrendben való száraz elsorolása s versekbe foglalása. Mintául szolgálhattak neki az előtte élt Swinka Ádám gyászversei, a minthogy több rokon fordulatot találunk Szánoki és Swinka költeményei között. Sinko idézett értekezésében összehasonlítja:

Et quia non planctu sed prece iuvare necesse,

Orate supplices, cordeque voce simul

Swinka: Hedvig halálára 51. s köv.

Szánoki epitaphiumának 109 s köv. versével

Votis supplicibus pro tautis poplite flexo

Condecet ore pius ingeminore preces.

valószínű, hogy a halott megszólítása is Swanka utánzása.

Az antik költők közül csupán Ovidiusra emlékeztet néhány kifejezés.

Szánoki epitaph. 3. v.

Nondum tautus eram összevethető Ovid. Heroid. V. 9. Nondum tautus eras.

Epit. 8. v. Tempus in omne meum összehasonlítható.

Ovid. Trist. I. 3. 34. Tempus in omne mihi.

Trist. I. 6. 36. Tempus in omne meis.

Trist. V. 5. 16. Tempus in omne malis.

Epitaph. 11. v. Per lacrimas spectans.

Ovid. Heroid. VI. 71. Per lacrimas specto.

Az epitaphium 61. versében a keresztyéneket olympuslakóknak mondja s a 111. versben az eget a szentek Olympusának. De már Swinka is Krisztust Summus Tonansnak nevezte. (Epitaph. Hedvigis 39. v.) Annyiban tökéletesebb Szánoki epitaphiuma Swinkaénál, hogy a leoninusok helyett tisztább distichonokat ír, bár igen sokszor vét a prosodia ellen.

Miként haladt Szánoki a classicus tanulmányokban, nem figyelhetjük meg, minthogy ez időbeli művei elvesztek. Valószínű, hogy mikor Olaszországba elment, hogy a wieliczikai plébániát Jenő pápától kérje, itt időzése alkalmával még jobban megszerette az antik írókat s mikor a várnai ütközet után Hunyadi János majd Vitéz udvarába került, egészen humanista körben érezte magát.

Förster: Vladislaus III. dist. Vratislaviae 1871. p. 8.

Matejko olyan formán okoskodva, hogy Ulászló epitaphiumát Szánoki írta s ugyancsak ő jelen volt a várnai ütközetben, a hol a király elesett; tehát a várnai ütközetről szóló két költeményt más nem írhatta, mint Szánoki: két a várnai csatáról írt költeményt tulajdonít Szánokinak.¹ De e két költemény sántikáló leoninus versei gyarlóbbak, mint az epitaphiumi s nem valószínű, hogy Szánoki írta volna.

Mit írt ezután, nem tudjuk.

Dlugoss 1461-ből megőrizte Zsófia királyné sírversét, a szerző említése nélkül. Valószínű, hogy Szánoki, a ki gyakran foglalkozott epitaphiumok készítésével, a szerzője ennek is, annyival is inkább, mert Zsófia királyné Szánokit mindig nagyra becsülte. Fenmaradt alakjában azonban nehezen Szánoki műve az egész sírvers, mert míg az első tizenöt vers teljesen kifogástalan, sőt szépnek mondható, a többi versekben igen sok metricai hibát találunk, mint: quādringēno sexiēs deno; sācrō; Māthāei; trīnītati, tǎedēat. stb. Harmadik fenmaradt költeménye töredék. Miechowi Mátyás lengyel történetíró beszél, hogy mikor 1474-ben beköszöntött a hideg téli idő és a kiütött dögvész miatt kénytelenek voltak a lengyelek Boroszló alól távozni s Kázmér lengyel király Hunyadi Mátyás királyunktól fegyverszünetet kérni, Gábor egri püspök, a ki később cardinalis lett, gúnykölteményt írt a lengyelekre. Erre Szánoki, akkor már lembergi érsek válaszolt.

Chronica Polonorum 2. l. IV. c. 63.

¹ Kiadta Zeissberg Zeitschrift f. d. oest. Gymnasien 1871. 81—114.

Gábor költeménye a lengyel krónikás szerint e sorokkal kezdődött:

Bruma venit, nixalba ruit, migrate Poloni!
O fugite ad proprios, algida turba, lares!¹

Szánoki válaszának két első sorát is fentartotta, s ez így hangzik:

Garrula lingua tace, nec sensu, nec rationi
Olla vales! uerba pudenda vomis.²

Ez utóbbi sort Miodoński így javítja ki:

Ille valent (tantum) uerba pudenda vomis.

Zeissberg a lemergi Ossolinski könyvtár kéziratai közt 1870-ben a 502. sz. pap. 40. fol. 89—91. a XV. század közepéről származó szépen leírt verseket talált, melyeket a Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens X. kötet 373—378. lapjain közzé tett. E versekből két költemény tűnik elő; és pedig 89b, 90a és 90b. lapokon a kézirat mostani lapszámozása szerint Gábor egri püspök gúnyverse. Ezután úgy látszik, egy levelet kitéptek, s a 91a. lapon van Szánoki válaszának a töredéke.

Gábor püspök nem más, mint Rangoni Gábor humanista. Talán nem lesz érdektelen invectiváját Zeissberg után e helyen is közölni; hátha egyéb munkái is előkerülnek, s a XV. századi humanista költőink még mindig hiányzó Corpusába az ő műveit is, legalább a magyar vonatkozásúakat, valamikor fölvehetjük.

fol. 89b. [B]³ ruma uenit, nix alba ruit, migrate Poloni!
O fugite ad proprios algida turba lares!
Quit furor, o ceci, quae vos dementia uanos
Finitimas gentes inquietare cogit?
Turpius, o miseri, patrias remeastis ad oras
Ad Slesitanas, quam properastis, opes.
Quid frustra externas incessistis agmine gentes
Inualidi propriis imperitare focus?
Gens sine consilio succumbis vindice Christo
Dedecus eternum corda superba manet.
Quo tumor abscessit, quo fastus et improba nupes,
Ambicio exigna, nome peremta nine est?

Zeitschrift des
vereins f. Ge-
schichte u. Alter-
thum Schlesiens
X. 375—77.

¹ Rangoni Gábor gúnyversének első két sora:

Itt van a tél; szakad, omlik a hó, menekülj haza lengyel,
Zord e világ itten, fuss te didergő csapat.

² Szánoki Gergely válasza így kezdődik:

Hallgass csacska ajk, mert hitvány léha beszéd ez;
Értelem, ész nélkül ontod okádod a szót.

³ A kéziratban a B hiányzik; valószínűleg mint initialét írta ki akarta festeni.

Rectius in patriis latuisset sedibus ista
 Factio, quae didicit nil, nisi magna loqui.
 Maior uirtutis mansisset gloria vestre,
 Si tantum audita et non probe nota foret.
 Sed postquam imbellis monstrata potencia mundo est
 Exiguuum murem terra tumens peperit.
 Non sic Flegreo perierunt monte Gigantes,
 Vt vestra est virtus vindice fracta deo.
 Vestorum innumero polluta cadauere sordet
 Slesie et in triuiis corpora mille iacent.
 Quam leuius uestras poteratis cladibus auras
 Inficere et proprios contaminare lares.

fol. 90a. Nos putidos tumulis componere nescimus artus
 Fedam sub aspectu corpora nec patimur.
 Carpere non toto poteris hec vltur in anno
 Nec possunt rapide dilacerare fere.
 Iamque scatet vehemens sitientibus Odra Polonis
 Flumine, quo magna tuta est Wratislauiam.
 Corpora visuntur centenis condita cancris,
 Dum fugit exanimes nobilis unda viros.
 Currit ad ripas, ubi fedam cadauera cancris
 Ora quoque atque alios connumerare licet.
 Quorum animas tristi clamauerit Vngarus Orcho
 Protinus illorum corpora mergit aquis.
 Vngara nam multo fatigata est sanguine dextra,
 Spernit et imbelles ense necare uiros.
 Ut leo dum caude circumdet verbere siluam
 Eligit ex multis, quam petit vngue feram;
 Omnis magnanimum pauet anxia turba leonem,
 Cuius in arbitrio vitaque morsque manet.
 Strenua Mathie sic terrent signa Polonos,
 Pannoniumque ducem fulminis instar habent.
 More sed ille suo stricto dum cominos ense
 Fuminat,¹ (*igy!*) in patriam territus hostis albit² (*igy!*)
 Territus ille abiit turbataque federa sponte
 Reddidit abruptam restimitque pacem.

fol. 90b. Dum fames pestisque nocens timor acer et ingens
 Dedecus his malis forcior ira dei
 Exagitat uestras mentes sine fine Poloni
 Pannosamque aciem corripit in furiam,
 Non satis est periisse semel, cum uestra potestas
 Ex affectata uix fugit Vngaria,
 Non satis est puduisse semel, nec musca recenti
 Pulsa pudore silet, pulsa redire cupit.

¹ fulminat.
 abit.

Marte salus Mathia tui decus inclite regni,
 Quo gaudet pulcra principe Pannonia
 Marte tuo tociens superatos temne Polonos.
 Et refer ad patrios ampla trophæa deos!
 Maior uirtutis restat nunc gloria cepte:
 Promittunt Turcos uincere fata tibi!
 Barbara tu solus poteris compescere bella
 Turcorumque minas flectere Marte tuo.
 Inte nostra salus, in te victoria pendet,
 Dextra tuam implorat supplice mundus opem.³

*

Szánoki válaszából az említett kéziratban ma már csak a következő 23. vers van meg:

fol. 91a. Spornendo proprium Cesareumque genus.
 Sanguine Cesareo quis nesciat esse tuoque
 Illustres genitos filiolosque suos?
 Innumerisque aliis dominabitur hec tua semper
 Felix propago in secula perpetua.
 Prelia magna geret claros referetque triumphos
 Ex Teuris patruí uindice Marte necena,
 Imperioque reget mundum, gentesque prophanas,
 Domabit ferro tempus in omne suum.
 Alter Alexander animo belloque canetur
 Magnanima hec proles es sine fine potens.
 Restituet terras, huius quas patruus olim
 Abstulit a Teucris victor in ense suo
 In centum a Teucris possessa aut pluribus annis;
 Postmodo Mathiæ perdidit illa pater.

^a Fol. 90b. fordítása:

Lengyelek, éhség és a ragály, a gyalázat, a félsz is
 Nyomta a táborotok', nyomta az égi harag;
 És zaklatta szünetlen, a míg megszállta a rongyos
 Sergek az őrzönges iszonyu vak dühe is.
 Hát nem volt-e elég elüzetnetek egyszer e földről
 Es a magyar honból elmenekülnetek is.
 Egó szégyen sem elég, de miként tesz a légy, ha elűződ,
 Szemtelenül zümmög visszarepülve megint.
 Üdvözlégy Mátyás, e hazának az üdve, reménye!
 Büszke e nép te reád, Pannoniának ura.
 Vésd meg a lengyelt, kit te legyőztél újra meg újból
 S hozd haza, hozd immár sok diadalmi jeled!
 Hósi érényed elé magasabb czélt tűze a Végzet,
 Ott a török, harezolj ellene, verd le hadát.
 Mert eme barbar nép erejét megtörni neked kell
 S eiháritni a vészt, mely fenyegetve közelg.
 Benned van bizodalma, tetőled várja egész föld
 Üdvét és tefeléd nyújtja ki esdve kezét.

Prelia post multa, post multos inde triumphos
 Sanctum Christicolis restituetque locum.
 Hoc ubi peruasit pietas, Kasimirus aburbe
 Ammouit populum pacificusque redit.
 Tu ne fugam fingas regressum hunc et pietatem
 In vicium vertas furcifer ore tuo!
 I nunc et melius discas iam uera fateri,
 Et dedisci pios dedecorare uiros.

*

E Rangoni Gábornak széleskörű összeköttetése volt az olaszországi humanista írókkal; minek bizonyítékául szolgál az Abel-féle kiadás alatt álló hagyatékban Carrarai Mihály ajánló levele, mely kiemeli a Rangoni Gábor hazafias érdemeit a török elleni háborúban, minek elismerésül IV. Sixtus pápa bibornoki rangra emelte. Mint a tudományok pártfogójához fordul: »Téged az összes Muzsák egyhangulag választottak ki védelmezőjükül.« Rangoni pártfogását ennek rokonai útján is igyekezett megnyerni. A Jézus Krisztus segedelmét kéri és a Szentlélekhez imával, fohászszal végzi ajánló levelét.

Vita. c. 58.

Szánoki különben sokat írt s Callimachus szerint »carmini aptior erat, sed et prosam inter priscorum novorumque stilum tamcultam scripsit, ut non solum (inter) omnes illius aetatis scriptores in regione sua excelleret, sed etiam admirationi esset«. Azonban bár sokat írt, keveset hozott nyilvánosságra, részint azért, mert nem tartotta költeményeit elég csinosaknak, részint, mert méltóságán aluliaknak tartotta.

Milyenek lehettek e költemények, gyaníthatjuk Callimachusnak hozzá intézett verseiből. Az egyik költeményben panaszkodik Callimachus az érseknek, hogy rossz világ van már ma, mert a lányok kegyét pénzzel s nem szerelmi költeményekkel lehet megnyerni. Másik költeményében kéri az érseket, hogy feleljen vigasztalására. Más költeményében meg elmésen megleczkézteti a képmutató érseket, a ki olyan költeményeiben, melyeket nem bocsátott »in manus aliorum«, mivel »in feriora dignitate sua videbantur« avval dicsekszik, hogy ég a szerelemtől, bár Dione tüzetől érintetlen. Játszik ő csak s azért utánozza a szerelem gondjait s bajait, hogy a háború gondjait távol tartsa magától.

Ilyenfélék lehettek Szánoki költeményei.¹

De Callimachus fentidézett szavai szerint prózai munkái is voltak, még pedig egyházi beszédek, történeti mű és levelek.

Vita. c. 59.

Az egyházi írók közül Hieronymust és Augustinust utánozta, mivel életírója szerint azt tartotta, hogy a »novorum theolo-

¹ Legújabbán Miodonski adott ki: *Philippi Callimachi et Gregorii Sanocei Carminum ineditorum corollarium*-ot, a krakkói akadémia philol. és philos. hist. osztályának Anzeigerjében 1901. 10. sz. Ezt közelebbről — sajnos — nem ismerem.

gorum sermones languidi sunt et ieiuni«, de a régiekéi »efficaces et copiosi«. Egyházi beszédeiben szónoki hangot, de költői hangulatot alkalmazott s a néphez tartott beszédeiben nem a régi theologusok tekintélyére hivatkozott, mint inkább a nép szívére s eszére igyekezett hatni.

Történeti művei közül csak egyet adott ki »de evocatione Vladislai regis ad regnum Ungariae ac eius expeditionibus contra Turcos« két könyvben. E munka maga nem maradt fenn eredeti alakjában, hanem Callimachus munkája »de rebus gestis a Vladislao Polonorum atque Hungarorum Rege« három könyvben nem egyéb, mint e munkának átdolgozása; még pedig akként, hogy jóltevőjének, az érseknek tulajdonít minden jelentősebb dolgot, a melyeknek némelyikét Dlugoss, Sbigniew krakkói érseknek dolga gyanánt tüntet fel.

Melyik mondja a való igazat, azt az egykori s pártatlan források egybevetéséből lehet megállapítani.

Dlugoss hosszú éveken át volt titkára Sbigniew érseknek, s megkezdett munkáját is ő fejezte be s nagyon közel esik az a feltevés, hogy urát az akkori idők szokása szerint nem mulasztotta el megdicsérni.

Ügyszintén Callimachus, a ki elűzetvén Rómából, vendégszerető fogadtatásban részesült a lemergi érseknél, Szánokinál, hálából is hajlandó volt urának s jóltevőjének dicsőségét minél magasabba emelni, még Sbigniew rovására is, a kiről tudjuk, hogy nagyon ellene volt Szánoki lemergi érsekségének.

Fennmaradt levelei nem classicus irályuak s az ókori latinság szavai mellett újlatin kifejezéseket is találunk bennük.

Szánoki classicus tanulmányaira némi felvilágosítást adnak azon tréfás és elmés mondások, melyeket Callimachus neki tulajdonít. »Erat praesentis ingenii ad iocos et lepiditates« és a hozzávetődött idegenekkel szívesen »certabet iocis et lepiditatibus.« De ezen tréfákozás közben is mindig »modestiae rationem habuit«, a honnan van az, hogy míg az olasz humanisták hasonló tréfa s adoma gyűjteményei nagyobb részt sikamlósak, mert ezek Catulust követték: (I. 16. 5—6. v.).

Legyen a *költő* tiszta s feddhetetlen,
A *verseknek* nincs szükségük reá;

Catullus ford.
Csengeri János
25. l.

Szánoki avval tartotta, hogy a »procaces et impurae fabellae dicacitatesque obscoenae« megvetendők, mert nem hitte, hogy annak a lelke tiszta maradjon, a kinek nyelve és szavai a legtisztátalanabbak.

Vizsgáljuk meg sorra a Callimachustól Szánokinak tulajdonított adomákat és elmés mondásokat.

Egy részeg emberre, a ki, miután örökségét elpazarolta, vizet árult a városban, ezt mondta: »Si potuisses aquam ferre, nequaquam ferres.« Ez Diogenes Laertiosnál fennmaradt két ókori

Vita. c. 9.
Diog. Laert. VI.
8. 105.

Vita. 53.

Vita. c. 9.
Vita. c. 33.

Vita. c. 16.

adomára vezethető vissza. Az egyikben Anacharsis, midőn egy lakoma alkalmával valaki zaklatta, így szólt: »Ifjú, ha most bort nem hozol, mikor megöregedtél, vizet fogsz hozni.« A másikban Diogenes egy fiatal emberhez, a ki vagyonát eltékozolván, kenyeret s olajbogyót evett ebédre s vizet ivott, így szólt: »Ha magad jószántából így ebédeltél volna, most nem ebédelnél így akaratom ellenére.«

Arról, hogy könnyebb a köpönyeget kimosni, mint a lelket megtisztítani, már Socrates is szólott.

»In eodem frutice spina et rosa nascitur« összevethető Anacharsis mondásával: »Καὶ γὰρ τὰ ῥόδα ἐν ἀκάνθοις φύεται.«

Úgy látszik, hogy Seneca mondását »Fortuna dat facultatem exhibendae virtutis« czáfolta, mikor »dicenti, malam fortunam ostendandae virtutis occasionem praebere, felicitatem ac virtutem Dei allegavit«.

A kéjhölgy neve Doris, Juvenalisra vihető vissza, különben Lais vagy Thais a közönségesebb neve.

A stoicuskok szerint az érényre kell törekedni s a bünt kerülni. Szánoki: »praeter virtutem vilem turbam rerum ceterarum existimabat« s azt »omnibus naturae vinculis praeferendam«. Valamint Antisthenes egykor azt mondta azok ellen, a kik őseik, illetve gazdagságuk szerint számították a nemességet, hogy az »érényesek nemesek is«, épen így Szánoki is azt mondja, hogy egykor a nemességet az emberek vagy a saját, vagy elődjek vitézsége szerint kapták, most pedig a vagyon alapján.

Cicero szerint a »hajlamok elütő volta fölbontja a baráti viszonyt«, Szánoki szerint azok barátsága a legerősebb, a kiket »studiorum morumque similitudo« köt össze.

Sallustius azt mondja, hogy a vadászat szolgálai foglalkozás, Szánoki »venationes servile opus et officium appellabat.«

Vincentius Cadlubco elbeszélését a lengyelek őskoráról nemcsak hogy mesének tartotta, hanem rémhistóriáknak. Hogy Szánoki bebizonyítsa a lengyeleknek a venetáktól való származását, Tacitus Germaniáját írta ki, a mint azt Sinkó idézett értekezése 265—266. lapján található összehasonlításból láthatjuk.

Mikor a lengyelek lakomáit dőzsölésnek mondja, és hogy nem kell minden evés-ivás végett összegyűlt csoportot vendégkoszorúnak nevezni, hanem e névre csak az oly emberek gyülekezete méltó, a kiket nemesebb érzés hozott össze, nem csupán a gyomruk és torkuk kívánságának kielégítése; emlékeztet Cicerora, a ki szerint »őseink a jó barátok vendégkoszorúját, mint a mely az életet egybeköti, jól nevezték el conviviumnak (együttélés), jobban mint a görögök, kik ugyanazt majd együttívásnak, majd együttézésnek hívják, mintha csak azt kedvelnék leginkább, a mi benne legcsekélyebb«.

»In his, quae ethicae subsunt, Stoicos amplexabatur«, mint azon kor tudós férfiai. »In physicis rationibus et his, quae ad

Vita. c. 9.
Gnom. Vatic. ed.
Sternbach 483.
Vita. c. 4.
Gnom. Vat. 22.

De provid. IV. 6.

Vita. c. 48.
Vita. c. 9.
Sat. III. 94.

Vita. c. 7.
Vita. c. 31.

Laelius. c. 20.

Cat. 1. 4.
Vita. c. 47.

Vita. c. 17.

Cato Maior c. 13.

Vita. c. 46.

finem spectant, Epicurum praeferebat. « Ezt abban az időben nem igen vallotta magáról senki. Mert Epicurus követője lenni, annyi volt, mint a szent könyvek ellensége lenni s Dante is az epicureusokat az eretnekek mellé a pokolba helyezi.

Először Laurentius Valla merte védelmébe venni Epicurust s ellenségei csakhamar be is vádolták érte, úgy hogy kénytelen volt magát védelmezni.

Callimachus, a ki mint Pomponius Laetus akadémiájának a tagja épen nem kedvelte Epicurust, nem tulajdonította volna Szánokinak, hogy Epicurus követője, ha ez az igazságnak meg nem felelt volna.

Honnan ismerte meg Szánoki Epicurust? Ciceróból, a ki megdicséri ugyan Epicurust, de tanait zavarosan adja elő, bajosan. Hanem ez időben meg voltak Diogenes Laertius, Stobaeus latin fordításai s a mi legfontosabb, ismeretes volt Lucretius költeménye, »De rerum natura.« Callimachus szerint Szánoki »aut historias, aut medicinas, aut rerum naturas« olvasta.

A dolgok megismerésének alapjául az érzékeket vette s igaznak azt tartotta, a mi »sensibus nostris ac religioni maxime congruat«. Épen úgy, mint Epicurus, a ki az érzékeket mondja az igazi hírnökeinek s azt tartja, hogy egynek sem kell hinni, ha valamelyik érzék hazudott. Ugyanő mondja, hogy minden olyan mint a milyennek látszik; ennél fogva a nap nem nagyobb, mint a mekkorának látszik. Épen így Szánoki, a mit a physicusok a nap, hold s csillagok nagyságáról s fényéről mondanak, abban a véleményben volt, hogy mindazok inkább »non reprehendi possint, quam vera credi«.

Lucretius olvasására vall eme mondása:

»Illa, quae dicuntur asserendo, bruta carere ratione, hominum dicebat esse inventa, non naturae; omnium quippe initium ab eisdem seminibus et generandi ratione vitamque ab omnibus animantibus aequae tueri ac conservari«,

mely Lucretius II. 991 s köv. soraival vethető össze:

Valamint Epicurus az ember legfőbb törekvésének a gyönyört és a lélek nyugodtságát tartotta, épen úgy Szánoki »tranquillitati et quieti animi operam dabat« és kedélyét minden nyugtalanságtól mentnek óhajtotta.

Ezek azok a nyomok, melyeket, mint az antik világ tanulmányozásának eredményét Szánoki életrajzában észrevehetünk.

OLASZ JÓZSEF.

Vita. c. 50.

Vita. c. 45.

Cicero d. natura

deor. I. 25. 70.

Cic. Akad. II.

25. 79.; 32. 101.

Uo. II. 7. 19.

Vita. c. 45.

Vita. c. 45.

Vita. c. 29.

Vita. c. 30.